

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, СИСТЕМА НСРД

- **1. Історичний розвиток законодавства про негласні засоби розслідування злочинів.**
- Враховуючи особливості нормотворчої діяльності та засобів розслідування злочинів у різні періоди Української держави, нами виділено такі етапи розвитку кримінально-процесуального законодавства щодо негласних слідчих (розшукових) дій:
- *I. Період первіснообщинного суспільства.*
- *II. Період розвитку кримінального процесуального законодавства щодо негласних слідчих (розшукових) дій часів Київської Русі, що починається зі створення Руської Правди (XI ст.).*
- *III. Період Російської імперії (XVII – початок XX ст.).*
- *IV. Період УНР, Гетьманату, Директорії, Жовтневої революції 1917 року*
- *V. Прийняття першого Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1922 року.*
- *VI. Прийняття Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1960 року.*
- *VII. 1991 – 2012 рр. – здобуття Україною незалежності.*
- *VIII. 2012 р. – по теперішній час – набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом України.* Уперше в історії вітчизняного кримінального процесу запроваджено інститут **негласних слідчих (розшукових) дій**, які згідно зі статтею 246 КПК є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кодексом. У КПК 2012 року відбулося об'єднання ОРД і досудового розслідування в єдиний досудовий процес (ОРД «влилася» у досудове розслідування). Це дозволило скоротити кількість відносно самостійних досудових проваджень з чотирьох (ОРД, порушення кримінальної справи, дізнання, досудове слідство) до одного (досудове розслідування), що сприяє процесуальній економії.

2. Поняття, ознаки, система
негласних слідчих (розшукових)
дій

◦ Слідчі (розшукові) дії – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч.1 ст.223 КПК України). Таким чином, законодавець вказує на спрямованість НСРД, зазначаючи, що вони проводяться з метою отримання або перевірки отриманих доказів, якщо відомості про злочин або особу, що його вчинила неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2 ст. 246 КПК України).

- **НСРД, як різновид слідчих (розшукових) дій, характеризуються тими ж ознаками, що й слідчі (розшукові) дії:**
- 1) усі слідчі (розшукові) дії передбачені КПК України;
- 2) вони є частиною процесуальних дій;
- 3) мають пошуково-пізнавальну та посвідчувальну спрямованість;
- 4) здійснюються уповноваженими суб'єктами, що передбачені КПК України;
- 5) порядок та процедура їх проведення передбачена кримінальним процесуальним законодавством;
- 6) направлені на отримання, фіксацію або перевірку доказів;
- 7) їх результати закріплюються у відповідних процесуальних документах;
- 8) вони в необхідних випадках забезпечуються процесуальним примусом;
- 9) потребують винесення постанови прокурора, або погодження з ним, або отримання дозволу слідчого судді у визначених законом випадках.

1. Застосування більшості негласних слідчих (розшукових) дій можливе у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Так, відповідно до ч.2 ст.246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені [статтями 260, 261, 262, 263, 264](#) (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), [267, 269, 269¹, 270, 271, 272, 274](#) Кримінального процесуального кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо **тяжких або особливо тяжких злочинів**.

2. Визначальною ознакою негласних слідчих (розшукових) дій є їх негласність, неочевидність, скритність (прихованість) від осіб, які в них не беруть участь, у тому числі й від співробітників слідчих і оперативних підрозділів, але передусім від об'єктів, відносно яких вони проводяться.

3. Більшість НСРД проводяться виключно у кримінальному провадженні на підставі ухвали слідчого судді. Виняток з цього правила складають контроль за вчиненням злочину, який відповідно до ч.4 ст. 246 КПК України проводиться виключно за рішенням прокурора, а також виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що відповідно до ч. 2 ст. 272 КПК України здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування або постанови прокурора.

4. Метою НСРД є отримання доказів для з'ясування обставин злочину, встановлення осіб, які його вчинили, розшуку осіб та інших фактичних даних, які мають суттєве значення у кримінальному провадженні (про предмети, речі, осіб, документи, події, факти тощо), що здійснюється у прихований спосіб.

**НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ
(РОЗШУКОВІ) ДІЇ
поділяються на такі**

НСРД, пов'язані із втру-
чанням у приватне
спілкування

Інші види НСРД

- 1. *НСРД, що пов'язані із втручанням у приватне спілкування*, до яких належать: аудіо-, відеоконтроль особи (ст.260 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію (ст.261 КПК України), огляд і виїмка кореспонденції (ст.262 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем (ст. 265 КПК України), дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 260 КПК України).
- 2. Інші види негласних слідчих (розшукових) дій, до яких належать: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст.267 КПК України), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), спостереження за особою, реччю або місцем (ст.269 КПК України), моніторинг банківських рахунків (ст.269-1 КПК України), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст.272 КПК України), засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.273 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст.274 КПК України), використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України).

3. Класифікація негласних слідчих (розшукових) дій.

- *В залежності від суб'єкта надання дозволу* на проведення НСРД останні розподіляються на:
- 1) ті, які проводяться за рішенням слідчого судді (НСРД, передбачені ст. ст. 260 - 264, 267 - 271, 274 КПК України);
- 2) ті, які проводяться за рішенням слідчого, прокурора без необхідності клопотати перед слідчим суддею: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності (ст. 272 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (це НСРД згідно ст. 274 може проводитися за рішенням слідчого судді, і без неї, тому не відноситься до попередньої групи);
- 3) ті, які проводяться тільки за рішенням прокурора: контроль за вчиненням злочину (за ст. 271 КПК України це контрольована поставка, контрольована та оперативна закупівля, спеціальний слідчий експеримент і імітація обстановки злочину).

- В залежності від *спрямованості і характеру виконуваних завдань* на:
- а) НСРД спрямовані в основному на пошук та отримання з різних джерел відомостей інформаційного призначення, які передбачені у § 2 Глави 21 «Втручання у приватне спілкування» КПК України;
- б) НСРД спрямовані переважно на виявлення і фіксацію фактичних даних про конкретні злочинні дії, що вчиняються окремими особами та групами, для розслідування злочинів, а також на встановлення й затримання осіб, які переховуються, що передбачені у § 3 Глави 21 «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій» КПК України.

Цікавою є точка зору щодо класифікацій негласних слідчих (розшукові) дій *в залежності від можливості потенційного обмеження конституційних прав та свобод громадянина на НСРД*, що пов'язані з правом:

1) на свободу та особисту недоторканність (ст. 260 КПК України – аудіо-, відеоконтроль особи; ст. 267 КПК України – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; ст. 271 КПК України – контроль за вчиненням злочину; ст. 274 КПК України – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження);

2) на таємне листування, телефонні розмови, телеграфну та іншу кореспонденцію (ст. 261 КПК України – накладення арешту на кореспонденцію; ст. 262 КПК України – огляд і виїмка кореспонденції; ст. 263 КПК України – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; ст. 264 КПК України – зняття інформації з електронних інформаційних систем; ст. 268 КПК України – установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; ст. 271 КПК України – контроль за вчиненням злочину; ст. 274 КПК України – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження);

3) на недоторканність житла та на приватну власність (ст. 267 КПК України – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; ст. 271 КПК України – контроль за вчиненням злочину; ст. 274 КПК України – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження);

4) на свободу вибору місця мешкання та пересування (ст. 260 КПК України – аудіо-, відеоконтроль особи; ст. 269 КПК України – спостереження за особою, річчю або місцем; ст. 270 КПК України – аудіо-, відеоконтроль місця; ст. 271 КПК України – контроль за вчиненням злочину);

5) на економічну та інформаційну безпеку (ст. 261 КПК України – накладення арешту на кореспонденцію; ст. 262 КПК України – огляд і виїмка кореспонденції; ст. 263 КПК України – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; ст. 264 КПК України – зняття інформації з електронних інформаційних систем; ст. 268 КПК України – установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; ст. 269-1 – моніторинг банківських рахунків; ст. 271 КПК України – контроль за вчиненням злочину; ст. 274 КПК України – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження).

4. Співвідношення негласних
слідчих (розшукових) дій та
оперативно-розшукових заходів.

НСРД і ОРЗ мають багато *спільних ознак*:

- по-перше, і НСРД, і ОРЗ проводяться у виняткових випадках, і, як зазначається у законодавстві, лише за умови, що отримати відомості про злочин чи особу, пов'язану із ним неможливо отримати в інший спосіб.
- По-друге, НСРД і ОРЗ характеризуються визначною їх ознакою – негласністю (таємністю, секретністю).
- По-третє, як під час НСРД, так і ОРЗ суб'єктами їх проведення використовуються схожі прийоми та методи отримання інформації, що має значення для доказування чи провадження, подібні пізнавальні засоби тощо.
- По-четверте, строки проведення НСРД та ОРЗ також ідентичні. Так, відповідно до ч. 5 ст. 246 КПК України максимальний строк проведення НСРД по кримінальному провадженні становить 18 місяців. В свою чергу, відповідно до ч.3 ст. 9-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» максимальний строк проведення ОРЗ також 18 місяців.

Відмінності: по-перше, процедура та порядок їх проведення передбачені різними нормативно-правовими актами – КПК України та Інструкцією «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» (НСРД) та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (оперативно-розшукові заходи).

По-друге, НСРД і ОРЗ мають різні мету і завдання. Так, *метою оперативно-розшукових заходів* відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є припинення правопорушень, забезпечення інтересів кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. В свою чергу, на підставі аналізу положень кримінального процесуального законодавства можемо констатувати, що *метою НСРД* є встановлення наявності чи відсутності фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Що стосується *завдань оперативно-розшукових заходів*, то в законодавстві вони визначаються через завдання оперативно-розшукової діяльності як пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій. *Завдання НСРД* відповідно до положень кримінального процесуального законодавства є отримання, збирання доказів або та їх перевірка.

По-третє, НСРД та ОРЗ розрізняються суб'єктним складом. Якщо оперативно-розшукові заходи можуть проводитися лише уповноваженими оперативними підрозділами, то суб'єктний склад НСРД є більш ширшим – слідчий, прокурор, уповноважений оперативний підрозділ за дорученням слідчого, прокурора. При цьому, в останньому випадку навіть у разі проведення НСРД оперативним працівником, він матиме статус слідчого.

По-четверте, що підстави проведення оперативно-розшукових заходів та НСРД також різняться. З введенням до КПК інституту НСРД внесено зміни до Закону України, які стосуються і підстав проведення ОРЗ. Так, фактичною підставою проведення оперативно-розшукових заходів згідно п. 1 ст. 6 закону є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: *злочини, що готуються*; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснен розвідувальної діяльності. Що стосується юридичної підстави проведення ОРЗ, то зауважимо, що нею є оперативно-розшукова справа.

По-п'яте, зміни в законодавстві також торкнулися права оперативних співробітників проводити оперативно-розшукові заходи. Після запровадження інституту НСРД у чинне законодавство оперативним співробітникам надано право *самостійно* проводити оперативно-розшукові заходи лише щодо злочинів, що *готуються*. Якщо злочин вчинено і інформацію внесено до ЄРДР – ними проводяться вже *НСРД* у порядку встановленому КПК і тільки за *дорученням* слідчого або прокурора.